

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL UNDER ARTICLE 6 (1) OF THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

Summary

Relevance of the Topic

The right to a fair trial, both in its broadest and proper sense, is one of the fundamental guarantees of a rule of law democracy, the significance and importance whereof cannot be surpassed by other rights embedded in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – the Convention or the European Human Rights Convention), irrespective of whether they are qualified or absolute. A special position of this right not only in the Convention but also in national Constitutions is predetermined by the fact that this right is a prerequisite for the exercise of other human rights and any disproportionate interference with the right to a fair trial prevents individuals from defending their infringed rights not only in civil and criminal proceedings, but also in much broader matters. Although the Convention itself does not provide for any legitimate restrictions of the right to a fair trial, the case-law of the European Court of Human Rights (hereinafter – the Court or the ECHR) treats certain restrictions of this right as lawful. However, in all cases the Court is obliged to look for a balance between the right to a fair trial and other rights, although, as shown by the case-law of the Court, it is not always achieved.

Given the special position of this right, it has become not only a conventional right, enshrined in many international treaties, but also a constitutional right of each member state of the Council of Europe, i.e. guaranteed on both international and national level. In general, the idea of the right to a fair trial reaches back to 1215 - the times of *Magna Carta*. The Universal Declaration of Human Rights adopted in 1948 and the right of the individual to a fair hearing, established in its Article 10, has become the basis for securing this and other rights in other international instruments. Accordingly, the example of this international instruments was followed by other international instruments, which reinforced the *mutatis mutandis* right to a fair trial, such as Article 6 of the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 14 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights, as well as Article 8 of the 1969 American Convention on Human Rights.

Mention should be made of that fact that after the adoption of the Convention many of the concepts laid down therein were rather vague; particular uncertainty and ambiguity after the Convention just came into force

was inherent in the right to a fair trial established in Article 6(1) of the Convention in terms of its contents and application scope, therefore, the application of this right to many states-parties of the Convention was extremely difficult¹. The uncertainties related to this right were to be solved by the then European Commission of Human Rights (hereinafter – the Commission) and by the European Court of Human Rights. Thus, the interpretation of such concepts as *civil rights and obligations*, *criminal charge*, *fairness* of the trial lead to an extremely extensive case-law of the Commission and the Court, which was not always integral and consistent. Moreover, it should not be forgotten that the interpretation of provisions of the Convention has to be dynamic and responsive to a current-day reality, otherwise, it would prevent innovation and improvement. On the other hand, the scope of the case-law of the Commission and the Court pertaining to the right to a fair trial was also predetermined by the fact that the tremendous in volume case-law developed by the Convention's institutions was rather inconsistent, making the states - parties to the Convention not always in the position to interpret it properly – that is underperform in terms of their obligations assumed by virtue of this international agreement.

Even today it would not be mistaken to state that the major work load of the Court consists of different aspects of the right to a fair trial protected by Article 6(1) of the Convention². This is pre-determined by the doctrine of autonomous concepts and by a rather extensive interpretation of the concepts, the correctness whereof is a prerequisite in order to avoid the problems of application by the states - parties to the Convention of not only of the right to a fair trial secured in Article 6(1) of the Convention, but also to all other paragraphs of Article 6 of the Convention. Consequently, they are not always capable of responding to the changing case-law of the Court. Moreover, scholars of law and also judges of the Court often question whether the Court does not create new concepts, by setting forth new obligations to the states -

¹ Trechsel. S. Human Rights in Criminal Proceedings. Academy of European Law, European University Institute.- Oxford University Press, 2005, P. 85; Preparatory Work on Article 6 of the European Convention on Human Rights, DH (56) 11, Strasbourg, 8 October 1956; Report of the Committee of Experts on Human Rights to the Committee of Ministers, Doc. H (70)7, Strasbourg, September 1970; Specific Judicial Guarantees in Relation to Administrative Proceedings, DH-DEV(88)7, 10 November 1988, Strasbourg.

² According to the statistics of the Court, in 2008, breaches of the right to a fair trial were found out in 493 cases, i.e. in majority cases compared to other rights and freedoms protected by the Convention. From 1 November 1998 to 31 December 2008, breaches of the right to a fair trial were found out in 2 557 cases, that is, in the majority of cases than in respect of any other Article of the Convention, except for the cases related to excessively lengthy proceedings. All information on the Court's statistics is available at <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>> .

parties to the Convention rather than those they assumed when signing and ratifying the Convention.

The relevance of the issues dealt with in the thesis also stems from the fact that despite the extensive case-law of the Court and the Commission on the topic, the case-law of the Court on certain issues covered by the thesis is still in its development phase. This makes it more difficult for the states - parties to the Convention to perform their obligations both in terms of ensuring the compliance of their national law to the Convention and in terms of their proper application. Lithuania is not an exception in this regard. All this leads to a higher number of applications at the Court, as well as to the number of lost cases, resulting in a considerable enforcement burden on the shoulders of the states. Furthermore, as shown by the conflict between the constituent rights to a fair trial and the right to a fair trial and other rights of the Convention, the Court very often tends not to identify the encountered problem itself or a specific solution, leaving this for the discretion of the states - parties to the Convention, though their choices are not always deemed to be right by the Court. This way, states - parties to the Convention only partly fulfil both positive and negative obligations assumed under this international agreement.

The choice of this subject-matter for the thesis and the relevance of the topics analysed has been necessitated not only by a considerable number of applications the Government of the Republic of Lithuania gets in respect of violations of the right to a fair trial³, but, most importantly, by the fact that proper interpretation of the issues covered by the dissertation on the right to a fair trial is still of particular relevance in practice. It is especially important for Lithuanian judges who directly apply the provisions of the Convention in civil, criminal or administrative cases. The applications of individuals regarding potential violations of the right to a fair trial secured in Article 6(1) of the Convention, referred to the Government of the Republic of Lithuania, and the judgments ruling on breaches or absence of breaches of this right, disclose the problems of regulation and application of the national law, which are especially frequent in the area of the right to a *fair* trial. This is confirmed by the number of applications addressed to the Court in respect of the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention. All this proves the relevance of the topic. Therefore, the research of the thesis, carried out after analysing the plentiful case-law of the Court and identifying various criteria in a systematic way, would, first of all, help Lithuanian courts to interpret and apply the researched

³According to the Court's statistics, in 2008, four infringements of the right to a fair trial were found out in the cases against Lithuania, i.e. in the majority of cases, except for the cases related to the respect for private and family life (five cases in 2008). All information on the Court's statistics is available at: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>>

problematic aspects of the right to a fair trial properly. Eventually, the research would help advocates and other lawyers to defend the interests of persons seeking the protection of their rights before the European Court of Human Rights more effectively.

The subject-matter of the dissertation is in particular relevant also due to the fact that Chapter 2 and also Chapter 1, fragmentarily, contain the analysis of Lithuanian legislation regulating the researched topics, as well as the case-law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the Supreme Court of Lithuania.

Finally, it is important to note that the suggestions made by the author in this thesis, for example, to adopt an Additional Protocol to define explicitly the scope of application of the right to a fair trial is not only a theoretical possibility. First of all, such right of initiative can be expressed by the Agent of the Government of the Republic of Lithuania in different standing committees of the Council of Europe (for example, the Steering Committee for Human Rights of the European Council (CD-DH) or the Committee of Experts for the Improvement of Procedures for the Protection of Human Rights (DH-PR)), which set up special Drafting Groups within their framework to be responsible for the drafting of the text of a certain agreed document. This opportunity can also be exercised implementing the right of legislation secured in Article 15 of the Statute of the Council of Europe and guaranteed to each member of the Council of Europe.

Overview of research and scientific novelty

Problematic issues of Article 6 of the Convention and of all Articles of the Convention in general have caught much attention from foreign public law and human rights law scientists. Topics of the whole Article 6 of the Convention have been rather often dealt by such leading foreign authors as P. Van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, D.J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick, D. Gomien, C. Ovey, R. White, S. Trechsel, R. Clayton, H. Tomlinson, J.A. Frowein, W. Peukert, S. Stavros, L.G. Loucaides, J.-P. Costa, J. Herberg, A. Le Sueur and J. Mulcahy, F.G. Jacobs *et al.* The aforementioned authors most often provide a systematic analysis of the entire Article 6 of the Convention, at the same time analysing, in a commentary fashion, other rights protected by the Convention, therefore, Article 6 of the Convention, i.e. also analysis of Article 6(1) of the Convention, is limited only to the key issues of the right to a fair trial. Meanwhile certain foreign authors limit themselves only to separate aspects of the right to a fair trial. Among such are, for example, A. Orakhelashvili, E. Voyiakis, J. Bröhmer, A.H. Robertson, J.G. Merills, G. Henry Schremers, A. Mowbray, M. Caplan Lee, M. Kloth, G. Letsas, E. Bates,

Hazel Fox, Q.C., D. L. Jones and others, mostly covering interference in the right to a fair trial on the grounds of state or parliamentary immunity.

Foreign literature on the issues of conflict between the right to a fair trial and other rights of the Convention is not numerous, with such most distinguished authors as E. Brems, D.J. Sullivan, Sadat-Akhavi, A. Seid. The doctrine more often is comprised of scientific research on the issues of conflicts of international law provisions, *jus cogens* rules and the hierarchy of legislative provisions existing in international law. In this regard mention should be made of the following authors: J. Pauwelyn, D. Shelton, W. Jenks, E. Pranes, I. Seiderman, W. Karl and H. Aufricht.

It follows from an overview of the Lithuanian literature on such issues studied in the dissertation as the application of the right to a fair trial, the right to court, the use of undercover agents ensuring the conventional right to a fair trial and on the issues of conflict of the rights secured by the Convention, that these issues either have been analysed either from a rather narrow perspective or not covered at all. There is also almost no analysis of the concepts of civil rights and obligations and criminal charge established in Article 6 (1) of the Convention, the specifics of application of Article 6 (1) of the Convention in courts of higher instance while the use of undercover agents in ensuring the right to a fair trial has been analysed by few Lithuanian scholars only in respect to the past case-law of the Court. Meanwhile, the issue of conflict of the rights of the Constitution has not been brought up and analysed at all by Lithuanian scholars. First of all, reference is to be made to Judge of the European Court of Human Rights Assoc. Prof. Dr. D. Jočienė⁴, as to the leading author of studies on the Convention and certain paragraphs of Article 6 of the Convention, investigating both the issues of application and interpretation of the Convention in foreign and Lithuanian law in general and elaborating on such specific aspects of Article 6 of the Convention as the dimension of *fairness*, the issues of excessively long proceedings, the application and interpretation of Article 6 of the Convention with reference to lost cases against Lithuania, as well as on the issues of Article 6 of the Convention as the article safeguarding social rights. Mention should also be made of the authors who revisit Article 6 of the Convention in their research occasionally or limit themselves only to certain aspects of this Article or to the analysis of this right in their research of the

⁴ Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymas. – Vilnius: Eugrimas, 2001; Jočienė D. ir Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005; Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnio taikymas ir aiškinimas Lietuvos pralaimėtose bylose. [looked on 2007-01-18]. <http://www.tm.lt/?item=stras_publ>; Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos. [looked on 2007-01-18]. <http://www.tm.lt/?item=stras_publ>; Jočienė D. „Social Rights in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights“. Teisė. 2008, 66 (II).

Lithuanian law – Prof. Habil. Dr. V. Vadapalas, Prof. Dr. S. Katuoka, Dr. G. Goda, K. Čilinskas, Dr. R. Jurka, E. Baltutytė, Dr. V. Sinkevičius⁵.

Thus, as the aforementioned works of the Lithuanian authors show, the topics of the right to a fair trial deal with in this research by the author, i.e. the topics of application of Article 6(1) of the Convention, and the problematic aspects of the right to a fair trial chosen by the author have not yet been covered extensively and in detail, which is the aim of the author of this thesis. Moreover, the novelty of this research stems from the analysis of the case-law of the Court and the Lithuanian law in terms of use of undercover agents, involved under criminal offence simulation model, in ensuring the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention – the issue has not been dealt by Lithuanian authors in the light of the most recent case-law of the Court. Meanwhile the issues of conflict between the right to a fair trial and other rights of the Convention and the issues of conflict of human rights in general have not been studied in the scientific works of not only Lithuanian but also European authors. Therefore, such situation in terms of reviews of foreign and Lithuanian doctrine, have enabled the author to undertake an extensive and detailed analysis of, in the opinion of the author, the most problematic and relevant aspects of the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention from the perspective of both the case-law of the Court and the national law.

It is presumed that additional novelty of the thesis, to some extent, derives from the analysis of issues of entrapment in respect of criminal offences whilst ensuring the right to a fair trial in terms of the Lithuanian law and the relevant case-law. First of all, it will have positive effect amending and supplementing certain legal acts of the Republic of Lithuania and developing the Lithuanian case-law properly. Eventually, it should be noted that the research covers not only the analysis of the extensive case-law of the Court and the Commission, but also the most recent case-law, i.e. judgments and decisions until 26 March

⁵ Vadapalas V. Tarptautinės teisės. - Vilnius: Eugrimas. 2006; Katuoka S. Policija ir žmogaus teisės. – Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras. 1998; Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė. 2000, 37; Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. Teisė. 2000, 36; Goda G. Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos. Teisė. 2006. 58; R. Jurka. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą. Teisės problemos, 2004 Nr. 2 (44); Čepas A., Ragauskas P., Jurka R. ir kiti. Žmogaus teisės Lietuvoje. –Vilnius, 2005.; Jurkos R. daktaro disertacija „Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos“. socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008; Baltutytė E. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymo aspektas. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. -Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007; Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinė Jurisprudencija, LR Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, 2 (balandis-birželis).

2009, referred to in order to disclose the developments and trends in the case-law in the areas under research.

Goals and objectives of the research

The primary **goal of the thesis** is to research the scope of application of the right to a fair trial in the context of Article 6(1) of the Convention, the most relevant and problematic aspects of this right in the light of both the current-day case-law of the Court and the cases against Lithuania recently adjudicated by the Court, and to show the level of protection of the right to a fair trial in the context of other rights of the Convention.

In order to achieve the goal of the thesis, the following **objectives** have been set:

1. To identify the scope of application of the right to a fair trial through the analysis of the concepts of civil rights and obligations and of criminal charge, the analysis of the exercise of this right in administrative and disciplinary cases, and to suggest a solution for the problems of regulation related to the scope of application;
2. To research one of the fundamental elements of the right to a fair trial, i.e. the right to a court, and identify any problems arising in respect of this right in the case-law of the Court;
3. To research the most relevant aspect related to the ensuring of the element of fairness, i.e. entrapment, and to disclose major problems faced in the case-law of the Court on this issue, as well as potential shortcomings of the case-law;
4. To assess and identify the problems of regulation and application of the right to a court trial existing in the Lithuanian law and case-law and the problems related to the use of undercover agents under criminal offence simulation model, and to suggest solutions of such problems;
5. To research and identify potential solutions of the conflict of human rights in the doctrine and the case-law of the Court through a study of the instances of conflict between the right to a fair trial and other rights of the Convention, and identify the level of protection of the right to a fair trial and its position in the context of other rights of the Convention.

Object of the research

The **object** of the research is problematic aspects of the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention as selected at the author's discretion. The problematic aspects are revealed through the scope of application of the right to a fair trial, certain most relevant and problematic cases identified by the author in relation to the right to a fair trial, deriving from the case-law and cases against Lithuania, as well as through the issues of conflict between the right to a fair trial and other rights secured by the Convention.

Notice should be made of the fact that the author does not analyse the whole paragraph 1 of Article 6 of the Convention, since it comprises a rather broad spectrum of rights, which would be impossible to study extensively solely because of the scope of the thesis.

Secondly, there are plenty of studies on the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention in foreign literature.

Thirdly, not all aspects of Article 6(1) of the Convention are problematic, therefore, the author limits herself only to researching certain problematic cases of the right to a fair trial, which, in the author's opinion, are most relevant in the context of the right to a fair trial both in the case-law of the Court and in the Lithuanian law, as proved by the most recent judgments of the Court against Lithuania.

In order to accomplish the goal and objectives of the thesis, most extensive investigation is made into the case-law of the Court and, where necessitated by the scope of the research, the case-law of the former Commission in respect of Article 6(1) of the Convention. In order to ensure a comprehensive analysis of the right to a fair trial, the relationship of this right with other Articles of the Convention is also disclosed where relevant. The analysis of the Lithuanian legislation and case-law is, in principle, limited to the issues covered in Chapter 2 of the dissertation, i.e. to the right to a court and entrapment in the light of the recent judgments of the Court against Lithuania that have revealed quite a few problems of regulation and application and the cases that will be very soon examined by the Court. Chapter 3 contains a study of conflict between the right to a fair trial and other rights secured by the Convention, which, in principle, have not been covered by the doctrine, offers potential solutions resultant from an extensive analysis of foreign literature on this topic and draws up relevant conclusions on potential ways to deal with conflicting rights. The doctrine underlies the analysis of the case-law of the Court and the conclusions on the solutions opted for by the Court in adjudicating on the cases, involving a conflict between the right to a fair trial and other rights protected by the Convention and on the level of protection of the right to a fair trial.

Sources of the research

The goal set in the dissertation was pursued and the investigation of the subject-matter of this research relied on the following groups of sources:

1. Case-law of the European Court of Human Rights and the European Commission of Human Rights, as well as separate (dissenting or concurring) opinions of judges of the Court;
2. Works of foreign and Lithuanian scholars on international public law, human rights law, administrative, civil and criminal law;
3. Legal acts of the Republic of Lithuania;

4. Documents of the Council of Europe;
5. Case-Law of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the Supreme Court of Lithuania.

The primary source of research of the dissertation was the judgments and decisions of the Court and the Commission on the issues under research, as predetermined by the very title of the thesis and the research object, as well as the works of scholars of international public law, human rights law, administrative, civil and criminal law.

Practical significance of the research

The case-law of the Court studied in relation to the right to a fair trial under Article 6(1) of the Convention is often inconsistent, from time to time opting also for *ad hoc* solutions. The theory of interpreting autonomous concepts broadly pursued by the Court and a broad interpretation of the concept *right to a fair trial* leads to an extremely extensive case-law of the Court on the issue in question. Therefore, the interpretation of certain concepts and the problematic issues of the right to a fair trial prove that the problems of compliance with the Convention and case-law of the Court are still encountered both at the level of regulation and interpretation and that they can lead to a potential loss of more than one case by Lithuania before the European Court of Human Rights in the future. Consequently, the results of this dissertation could be used:

1. For proper development, creation and interpretation of the provisions of law of the Republic of Lithuania, safeguarding the right to a fair trial in different proceedings, in particular, in the areas of the law of administrative procedure and operational activities, thereby ensuring proper performance of the obligations assumed by the Republic of Lithuania under this international agreement;
2. For proper formation of the case-law of Lithuanian courts taking into consideration permanently changing case-law of the Court on this issue, in particular in administrative proceedings;
3. For the development of the doctrine of the Lithuanian law on the issues in question, since the aspects of the right to a fair trial under research are dealt with in the works of Lithuanian scholars fairly fragmentarily;
4. Eventually, the results of the scientific research could be used in the lectures on international public law and human rights law for students and for a special course “European Human Rights Convention and its Implementation” for those interested in theoretical and practical aspects of the right to a fair trial, for the professional development of judges, publications of educative nature, as well as for any individuals interested in human rights, whereas the right to a fair trial is one of the fundamental

human rights in order to ensure the daily exercise of any other rights and freedoms.

Theses of the dissertation

1. The current-day case-law of the Court on the scope of application of Article 6(1) of the Convention is no longer in line with the text of the Convention, therefore, in order to solve this problem, an Additional Protocol could be adopted to secure the application of the right to a fair trial in administrative and disciplinary proceedings. In the existing situation, the states - parties to the Convention are no longer in the position to properly implement their obligations relating to the right to a fair trial under the Convention due to an extremely broad interpretation of the Convention concepts by the Court; moreover, this also, to some extent, weakens the effectiveness of protection of the right itself.

2. Interference in the right of access to court on the ground of state immunity is disproportionate when it is sought to exercise the right of access to court in case of a breach of a *jus cogens* norm; in the opposite case, the nature of such *jus cogens* norm and its position in the hierarchy of international law rules would be questioned.

3. In order to fight against organised and latent crime to a full extent and as effectively as possible, the Court should adopt a more consistent approach in developing the case-law on the use of undercover agents and safeguards of the right to a fair trial, because the present case-law of the Court and Lithuania shows that the use of undercover agents is possible though difficult to apply in practice. Therefore, the Court should answer the questions raised in the dissertation, i.e. first of all, should explicitly identify which concept – police incitement or entrapment – should be used whilst defining actions of *agents provocateurs*, set the limits of participation of undercover agents, determine guidelines for the use of anonymous witnesses in the proceedings and state its position whether the criteria developed by the Court on the use of undercover agents and the right to a fair trial are alternative or cumulative in order to properly safeguard the defendant's rights and the protection of public interests or rights of other persons.

4. Irrespective of the positive trends in regulation of the right to a fair trial analysed in the dissertation, for full compliance of the Lithuanian law with the right to a fair trial secured in the Convention, improvements of the following legal acts are necessary – the Code of Civil Procedure, the Law on Operational Activities and the Law on State Secrets and Official Secrets.

5. In cases of conflict between the constituent rights to a fair trial and the right to a fair trial and other rights protected by the Convention, the Court

should follow in its reasoning the following criteria suggested in the doctrine: interaction between conflicting rights and their purpose, degree of restriction of the right, possible interference in other rights, values protected by conflicting rights, the aspect of periphery and core of the right, as well as, in the author's opinion, a quantitative criterion, i.e. how many individuals' rights are interfered with as a result from a priority being granted to one of the rights. In this way, a fair balance of conflicting rights would be achieved, without disproportionately limiting none of the conflicting rights and guaranteeing the same level of protection of the rights of the Convention.

Structure of the thesis

The dissertation consists of the Introduction, three Chapters, Conclusions and Recommendations and List of References.

Chapter 1 of the dissertation deals with topical aspects of the application of the right to a fair trial. Given the fact that the right to a fair trial is complex and multilayer, this Chapter, first of all, elaborates the concept of the right to a fair trial. In order to reveal the application of the right to a fair trial, a detailed analysis is given of the *concepts of civil rights and obligations, criminal charge*, relationship of *criminal charge* with the concepts of *criminal offence and penalty*, laid down in Article 7 of the Convention. On the basis of the concepts analysed, application of the right to a fair trial in administrative and disciplinary proceedings is reviewed and the specifics of exercising this right is discussed. In order to research the exercise of this right comprehensively, a study is made into the safeguards of this right in the appeal and cassation instances. For the analysis of the issues covered in Chapter 1, much reference is made to the case-law of the Court and the Commission, as it helps to reveal the aspects of application of the right to a fair trial; use has also been made of documents of the Council of Europe and the doctrine.

Chapter 2 of this thesis studies the issues currently relevant and problematic both in the case-law of the Court and in the national law, i.e. the right to a court and ensuring the element of fairness in proceedings where undercover agents are used. In this light, a detailed study is undertaken of the contents of the right to a fair trial, the relationship of this right with the right to an effective judicial remedy, different procedural restrictions and restrictions applied on this right on the basis of immunities. The case-law and doctrine of the Court is extensively used for the analysis of these issues. An investigation of the problems arising in the Lithuanian law in respect to the right to a court, namely infringement of the right of access to court on the basis of the state immunity, rests on the analysis of the case-law of the Court, the Supreme Court of Lithuania and the national law. Chapter 2 also provides an in-depth analysis of the issue of safeguarding the right to a fair trial when undercover agents are

used; therefore, the aspects elaborated by the case-law of the Court in relation to this issue and resultant problems are discussed in detail. Taking into consideration the fact that quite a few problems are currently encountered in the Lithuanian law whilst using undercover agents under offence simulation models, this issue is probed into with reference to the Lithuanian national law and case-law, disclosing thus the problems related to its application and regulation.

Chapter 3 of the thesis covers the topic of conflict between the right to a fair trial and other human rights. In order to discuss this issue in its entirety, first of all, an in-depth overview of the doctrine discussing different solutions of the conflict of human rights and a study of the case-law of the Court are provided. With reference to the case-law of the Court, the author identifies the forms of conflict of human rights that can be encountered in practice. Afterwards, the analysis focuses on the instances of conflict between the constituent rights to a fair trial and the right to a fair trial and other rights protected by the Convention and on the ways pursued by the Court to settle such conflicts of rights.

Methodology of the research

With a view to researching and revealing the research topic, various theoretical and empirical research models have been used, including the logical and systematic analysis models, analysis of cases and documents, and the comparative model. The linguistic, historical, teleological, descriptive and interview models have been employed as auxiliary.

Conclusions and recommendations

1. The right to a fair trial is a multiple and complex right, which can be interpreted in its broad and proper sense. One of the key elements of the right to a fair trial, i.e. fairness, does not contain a finite list of the rights; therefore, it is always open for new elements. In this respect the effectiveness of the right to a fair trial itself is strengthened. The right to a fair trial is the right of a two-fold nature, whereas a certain qualifying element is inherent in the right to a fair trial, while the element of fairness is characterised as absolute. The right to a fair trial occupies the same place as other Convention rights that are not absolute in the hierarchical system of the Convention rights.

2. The autonomous character of the concepts *civil rights and obligations and criminal charge* determines the application to the right to a fair trial in administrative and disciplinary proceedings. A broad interpretation of *civil rights and obligations* is linked to the safeguards of this right in the area of

public law, when the state does not necessarily acts a subject of civil law – consequently, the relationship between civil rights and obligations with private law, in principle, becomes invisible. Given the fact that civil rights and obligations are the rights arising out of spheres of social insurance coverage, social assistance, public service (to some extent), administrative and disciplinary legal relations, the Court is approaching towards a highly generalised concept of civil rights and obligations, seeking no differentiation between the rights arising out of private or public law. Therefore, it is believed that the Court should discontinue using the grounds of private law. Currently, the settled case-law of the Court makes it possible, on the grounds of civil rights and obligations, to apply the guarantees of Article 6(1) of the Convention to *all rights and obligations existing in the national law and arising from both matters of private and public law for which there is a dispute and which result has a direct decisive influence for such rights and obligations except for the areas explicitly identified by the Court*. In addition, a broad and incoherent interpretation of the concept of *criminal charge* in the case-law of the Court gives rise to extensive application to the right to a fair trial in administrative and disciplinary proceedings. The criteria elaborated by the Court in the cases of such categories confirm their shortcomings, since both the nature of the offence and the penalty imposed for such offence bring about different legal consequences. Consequently, only partial protection of the right to a fair trial is ensured in the cases of this type.

Taking into consideration the fact that nowadays the application of the right to a fair trial is unavoidable in administrative and disciplinary proceedings and in order to ensure the scope of obligations and their effective performance by the states, as well as to facilitate a more effective exercise of this right with respect to individuals, it is recommended to consider the possibility of adopting an Additional Protocol to regulate the exercise of the right to a fair trial in administrative and disciplinary proceedings:

“In determination of his/her [civil] rights and obligations or of any criminal charge against him in administrative and disciplinary proceedings, everyone is entitled to a fair hearing within a reasonable time by a court or any other competent authority [...]”

3. The doctrine of inherent restrictions developed in *Golder v. United Kingdom* case has determined the qualifying character of the right of trial, i.e. the possibility to restrict it in accordance with the criteria developed in the case-law of the Court. The researched case-law of the Court shows that the Court tends rather to limit the right to a court rather than interfere in the principles of public international law, existing in the international law for centuries, such as parliamentary and state immunity, which are universally recognised and

respected by the international community. The author does not favour the current-day approach of the Court to restrict the right to a court on the grounds of state immunity, since such position of the Court not only questions the nature of *jus cogens* norm and its place in the hierarchy of the norms of international law, but also gives rise to the conclusion that state immunity, as a norm of international law, at least in civil proceedings, can have precedence over *jus cogens* norm, although this conflicts the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties. Consequently, as a result of reference to such case-law of the Court, restrictions of the right to a court on these grounds are always considered proportionate, even when there are no other legal remedies available and when it is sought to exercise the right to the court in respect of infringement of the *jus cogens* norm, which is universally recognised in the international community. It follows that the Court should not adopt different treatment in terms of the nature and place of *jus cogens* norm in criminal and civil cases whilst adjudicating on the relationship between the *jus cogens* norm and the state immunity; in cases of breaches of absolute human rights, the Court should justify limitations of the state immunity irrespective of whether the issue of safeguarding a specific human right is brought forward in civil or criminal proceedings.

4. The existing case-law of the Supreme Court of Lithuania related to restrictions of the right to a court on the grounds of state immunity leads to a conclusion that nowadays a modified form of absolute state immunity is in place in the law of Lithuania in the cases relating to the legal relationships of labour, although the case-law of the Supreme Court of Lithuania *expressis verbis* acknowledges that the Republic of Lithuania follows the doctrine of limited state immunity. Such situations give rise to many problems, in particular, for individuals seeking to exercise the right to a court in labour relationships with a foreign entity; besides, application to this form of immunity severely limits the safeguards of access to the court in such cases. Following the above-described and current practice of many states opting for the doctrine of limited state immunity, the Code of Civil Procedure should establish a provision of legal norm defining the form of state immunity, i.e. limited immunity, or Lithuania should accede to the 1972 European Convention on State Immunity.

5. The case-law of the Court on the use of undercover agents in proceedings is not sufficiently clear and settled and this gives rise to quite a few problems in safeguarding an effective right to a fair trial. The four criteria identified by the author following the case-law of the Court, namely, extent of involvement of undercover agents, admissibility of evidence obtained through the use of

undercover agents, opportunities of challenging entrapment before the court, the principles of equality of arms of the parties and adversary procedure in terms of ensuring the right to a fair trial and, in particular, the extent of involvement of undercover agents and the application of the principles of equality of arms and adversary procedure in a specific case are rather vague. Therefore, we believe that the Court should expressly, first of all, define its position on the use of the concepts whilst defining actions of the *agent provocateur* and should opt for the concept of entrapment in the definition of such actions. Besides, the casuistic practice of the Court does not indicate whether the referenced criteria are alternative and whether, taken in their entirety, they give rise to infringements of the right to a fair trial. Therefore, we believe that the entirety of the criteria should be investigated even when it is proved that the person has not been entrapped to commit a criminal offence. In this regard, we believe that the Court should use one more additional criterion when adjudicating on infringements of the right to a fair trial – a factor of the profession of the individual – subject – who was incited to commit a criminal offence. The status of anonymous witnesses granted to undercover agents and the use of classified information in the case raise especially many problems in ensuring the right to a fair trial, therefore, as it follows from the recent case-law of the Court, the use of undercover agents is possible but difficult to implement in practice. Reliance on the statements of anonymous witnesses should be inadmissible in proceedings, unless it is possible to verify their reliability; admissibility of information classified as secret should be allowed only in exceptional cases while ensuring the balance of arms.

6. Judgments rendered by the European Court of Human Rights in 2008 in the cases against Lithuania in respect of the use of undercover agents under criminal offence simulation models have revealed the problems of regulation and application of the past and present legislation related to criminal offence simulation models. The enacted Law on Operational Activities and the Law on State and Official Secrets have eliminated many problems of regulation in this area and the current-day approach followed by Lithuanian courts is in line with the settled case-law of the Court. Despite of these positive developments in this area, we would suggest:

- To consider a possibility of refusing the concept of the criminal offence simulation model from the Law on Operational Activities and move over to the concept of the undercover agent/investigator;
- To amend Article 12(1) of the Law on Operational Activities by stipulating that the right to authorise the criminal offence simulation model shall be exclusively exercised by courts (also by granting the

right of its control to courts and amending Article 21 of this Law accordingly);

- To supplement the Law on Operational Activities by establishing that *after the application of the criminal offence simulation model is terminated, the person shall be informed about the model applied in respect of him*. In this way, an effective access of the individual to the court would be ensured, since otherwise the right of access to the court would be illusory;
- To consider a possibility of supplementing Article 15(3) of the Law on State and Official Secrets by extending the right to get access to the material classified as secret to other parties to the proceedings, for example witnesses.

7. Despite that the doctrine of interdependence and indivisibility of human rights is broadly followed in international law, foreigner scholars of law do not at all discard a possibility of the hierarchy of human rights; in accordance with the Convention and the case-law of the Court, the relative hierarchy of the rights and freedoms protected by the Convention also should not be denied. With the reference to the Court's case-law such cases of conflict between the constituent rights to a fair trial and the right to a fair trial and other rights protected by the Convention have been identified with reference to the criteria *ratione personae* and *ratione materiae*; in addition, there are also conflicts of internal and external nature.

8. The doctrine analysed enables identification of the following criteria to solve the issues of conflict of human rights: (1) relationship between the conflicting rights and the goal pursued, (2) degree of interference in the right, (3) potential interference in other human rights, (4) values protected by conflicting rights, and (5) periphery and core of the right. In addition, in the opinion of the author, a quantitative criterion can also be singled out, i.e. how many individuals' rights are interfered with as a result from a priority being granted to one of the rights. The entirety of such methods should facilitate the exercise of the right and ensure a reasoned balance between conflicting rights in the situations when one of the rights is prioritised without interfering with another right disproportionately. The researched case-law of the Court shows that the Court, indirectly or directly adjudicating on the issues of conflict between the right to a fair trial and other rights protected by the Convention, takes some of the doctrine's criteria into consideration: the goal of conflicting rights, the values protected by such rights; it even takes into consideration the protection of other rights involved such conflict. However, the Court often limits itself to only one criterion – the level of interference in the conflicting

rights. The instances of conflict between the right to a fair trial and other rights secured by the Convention supplement the first conclusion that the right to a fair trial is a right to be guaranteed the same level of protection as any other qualified rights of the Convention.

TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ PAGAL 1950 M. ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJOS 6 STRAIPSNIO 1 DALĮ

Santrauka

Temos aktualumas

Teisė į teisingą teismą tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme yra viena pagrindinių demokratinės teisinės valstybės garantijų, kurios reikšmė ir svarba nenusileidžia kitoms Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (*toliau* – Konvencija arba Europos žmogaus teisių konvencija) įtvirtintoms teisėms, ar jos būtų sąlyginio ar nesąlyginio pobūdžio. Šios teisės ypatingą vietą ne tik Konvencijoje, bet ir valstybių Konstitucijose lemia tai, jog ši teisė lemia kitų žmogaus teisių realizavimą, o teisės kreiptis į teismą neproporcingas apribojimas užkerta kelią asmenims ginti savo pažeistas teises ne tik civiliniuose ir baudžiamuosiuose procesuose, bet kur kas plačiau. Nors pati Konvencija nenumato teisės į teisingą teismą teisėtų apribojimų, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo (*toliau* – Teismas arba EŽTT) praktikoje tam tikri šios teisės apribojimai yra laikomi teisėtais. Tačiau visuomet Teismas privalo ieškoti teisės į teisingą teismą ir kitų teisių pusiausvyros, nors, kaip rodo Teismo praktika, ne visada ją pasiekia.

Atsižvelgiant į šios teisės ypatingą vietą, teisė į teisingą teismą tapo ne tik konvencine teise, įtvirtinta daugelyje tarptautinių sutarčių, tačiau ir kiekvienos Europos Tarybos valstybės narės konstitucine teise, t.y. ją užtikrinant tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygiu. Apskritai teisės į teisingą procesą idėja siekia dar 1215 m. *Magna Carta* laikus. O 1948 m. priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir jos 10 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į teisingą teismą davė pagrindą įtvirtinti šią ir kitas teises kituose tarptautiniuose dokumentuose. Taigi šio tarptautinio dokumento pavyzdžiu rėmėsi ir kiti tarptautiniai dokumentai, įtvirtinę *mutatis mutandis* teisę į teisingą teismą, kaip 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje, 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnyje, taip pat ir 1969 m. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje, įtvirtinant teisę į teisingą teismą.

Pastebėtina, jog priėmus Konvenciją, daugelis joje įtvirtintų sąvokų buvo pakankamai neaiškios, o ypatingu neaiškumu ir daugiareikšmiškumu, dar tik išgaliojus Konvencijai, pasižymėjo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į teisingą teismą tiek jos turinio, tiek taikymo apimties požiūriu, todėl daugeliui valstybių Konvencijos dalyvių šios teisės teisingas taikymas buvo itin

sudėtingas¹. Todėl su šia teise susijusius neaiškumus turėjo išspręsti tuo metu veikianti Europos Žmogaus Teisių Komisija (*toliau* – Komisija) bei Europos Žmogaus Teisių Teismas. Taigi tokių sąvokų kaip *civilinio pobūdžio teisė ir pareiga, baudžiamojo kaltinimo, teisingo* teismo aspektų aiškinimas sąlygojo itin didelę Komisijos ir Teismo praktikos apimtį, kuri ne visada buvo vientisa ir nuosekli. Be to, nereikia pamiršti, kad Konvencijos nuostatų aiškinimas turi būti dinamiškas, atsižvelgiant į šandieninę tikrovę, kitaip būtų užkirstas kelias naujovėms bei tobulėjimui. Iš kitos pusės, teisės į teisingą teismą Komisijos ir Teismo praktikos apimtį sąlygojo ir tai, kad itin milžiniškos apimties Konvencijos institucijų plėtojama praktika buvo pakankamai nenuosekli, todėl valstybės Konvencijos dalyvės ne visada buvo pajėgios tinkamai ją interpretuoti, vadinasi, ne visiškai tinkamai vykdyti savo prisiimtus įsipareigojimus pagal šią tarptautinę sutartį.

Dar ir šiandien, nesuklysimė pasakę, kad pagrindinį Teismo darbo krūvį sudaro įvairūs teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, aspektai². Tai lėmė Teismo naudojama autonomiškų sąvokų aiškinimo teorija (angl. “*doctrine of autonomous concepts*”) bei pakankamai platus sąvokų aiškinimas, kurių teisingas aiškinimas sąlygoja ne tik teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, bet ir visų Konvencijos 6 straipsnio dalių taikymo problemų valstybėms Konvencijos dalyvėms. Todėl jos nėra visuomet pajėgios reaguoti į besikeičiančią Teismo praktiką. Be to, teisės mokslininkai, o ir patys Teismo teisėjai, dažnai klausia, ar tokiu būdu Teismas nesukuria naujų sąvokų, numatydamas naujus įsipareigojimus valstybėms Konvencijos dalyvėms, o ne tuos, kuriuos jos prisiėmė pasirašydamos ir ratifikuodamos Konvenciją.

Disertacijoje nagrinėjamų klausimų aktualumą lemia ir tai, jog, nepaisant didelės Teismo ir Komisijos praktikos šiuo klausimu apimties, Teismo praktika kai kuriais darbe analizuojamais klausimais yra vis dar formavimosi stadijoje. Tai itin apsunkina valstybių Konvencijos dalyvių įsipareigojimų vykdymą, tiek

¹ Trechsel. S. Human Rights in Criminal Proceedings. Academy of European Law, European University Institute.- Oxford University Press, 2005, P. 85; Preparatory Work on Article 6 of the European Convention on Human Rights, DH (56) 11, Strasbourg, 8 October 1956; Report of the Committee of Experts on Human Rights to the Committee of Ministers, Doc. H (70)7, Strasbourg, September 1970; Specific Judicial Guarantees in Relation to Administrative Proceedings, DH-DEV(88)7, 10 November 1988, Strasbourg.

² Remiantis Teismo statistika, 2008 m. buvo konstatuoti pažeidimai dėl teisės į teisingą teismą pažeidimo 493 bylose, t.y. daugiausiai nei kitų Konvencijos teisių ar laisvių atžvilgiu. Be to, nuo 1998 m. lapkričio 1 d. iki 2008 m. gruodžio 31 d. buvo konstatuoti teisės į teisingą teismą pažeidimą 2557 bylose, tai yra daugiausiai bylų nei bet kurio kito Konvencijos straipsnio atžvilgiu, išskyrus bylas dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Visą informaciją, susijusią su Teismo statistika, galima rasti šiame internetiniame puslapyje: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>> .

užtikrinant nacionalinės teisės atitikimą Konvencijai, tiek jos tinkamą taikymą. Šiuo požiūriu ne išimtis ir Lietuva. Visa tai lemia didesnę pareiškimų skaičių Teisme, o taip pat ir pralaimėtų bylų skaičių, kuris tampa nemaža našta valstybėms juos vykdam. Dar daugiau, kaip patvirtino sudėtinių teisės į teisingą teismą teisų ir teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisų konkurencijos atvejais, Teismas dažnai apskritai nėra linkęs tiesiogiai įvardyti tiek pačios kylančios problemos, tiek jos konkretaus sprendimo būdo, todėl tai lieka valstybių Konvencijos dalyvių diskrecijoje, kurios pasirinkimas ne visuomet būna, Teismo nuomone, teisingas. Taip valstybės Konvencijos dalyvės tik iš dalies įgyvendina pagal šią tarptautinę sutartį priimtus tiek pozityvius, tiek negatyvius įsipareigojimus.

Šios disertacijos temos pasirinkimą bei pačios analizuojamos problematikos aktualumą lėmė ne tik nemažas Lietuvos Respublikos Vyriausybę pasiekiantis pareiškimų skaičius dėl teisės į teisingą teismą pažeidimų³, bet, svarbiausia, jog šiandien yra vis dar itin aktualus teisės į teisingą teismą disertacijoje analizuojamų klausimų teisingas interpretavimas praktikoje. Tai yra itin aktualu Lietuvos teisėjams, tiesiogiai taikant Konvencijos nuostatas sprendžiant civilines, baudžiamąsias ar administracines bylas. Lietuvos Respublikos Vyriausybei perduodami asmenų skundai dėl galimų teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, pažeidimų bei sprendimai, kuriuose konstatuoti (arbe ne) šios teisės pažeidimai, labai gerai atskleidžia nacionalinės teisės reglamentavimo bei taikymo problemas, kurios yra itin dažnos būtent teisės į *teisingą* teismą srityje. Tai patvirtina ir pats Teismą pasiekiančių skundų dėl teisės į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį skaičius. Visa tai dar kartą liudija šios problematikos aktualumą. Todėl disertacijos atliktas tyrimas, išanalizavus itin gausią Teismo praktiką ir sistematiškai išskiriant įvairius kriterijus, padėtų, visų pirma, Lietuvos teismams teisingai interpretuoti bei taikyti disertacijoje analizuojamus problematinius teisės į teisingą teismą aspektus. Galiausiai disertacijos atliktas tyrimas padėtų advokatams ir kitiems teisininkams geriau užtikrinti asmenų, siekiančių apginti jų teises Europos Žmogaus Teisių Teisme, interesus.

Disertacijos tema ypač aktuali ir tuo, jog antrame ir epizodiškai pirmame skyriuose yra analizuojami Lietuvos Respublikos teisės aktai, susiję su disertacijoje gvildenamais klausimais, o taip pat ir LR Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

³ Remiantis Teismo statistika, 2008 m. byloje prieš Lietuvą konstatuoti 4 teisės į teisingą teismą pažeidimai, t.y. daugiausiai, išskyrus bylas dėl privataus ir šeimos gyvenimo gerbimo, kurių 2008 m. buvo 5. Visą informaciją, susijusią su Teismo statistika galima rasti šiame internetiniame puslapyje: <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>>

Ypač svarbu paminėti, kad šiame moksliniame darbe autorės teikiami pasiūlymai, pavyzdžiui, siūlant priimti naują Papildomą protokolą, kuris aiškiai apibrėžtų teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, nėra vien tik teorinio pobūdžio. Visų pirma, tokia iniciatyvos teisė gali būti išreikšta Lietuvos Respublikos Vyriausybės Atstovui dalyvaujant įvairiose Europos Tarybos rėmuose organizuojamose nuolatinuose komitetuose (pavyzdžiui, Europos Tarybos Žmogaus teisių koordinaciniame komitete (CD-DH) ar Europos Tarybos Žmogaus teisių procedūrų tobulinimo ekspertų komitete (DH-PR)), kuriuose yra kuriamos specialios Rengimo grupės (angl. “*Drafting Group*”), atsakingos už tam tikro dokumento, dėl kurio parengimo yra sutariama, teksto parengimą. Ši galimybė taip pat gali būti realizuojama įgyvendinant Europos Tarybos Statuto 15 str. įtvirtiną leidybos teisę, kuri garantuojama kiekvienai Europos Tarybos narei.

Tyrimų apžvalga ir mokslinis naujumas

Konvencijos 6 straipsnio, o ir apskritai visų Konvencijos straipsnių, probleminiai klausimai yra sulaukę pakankamai daug, ypač viešosios teisės ir žmogaus teisių teisės užsienio mokslininkų, dėmesio. Bendrai viso Konvencijos 6 straipsnio temomis pakankamai dažnai yra rašę užsienio autoriai, pavyzdžiui, P. Van Dijk, F. van Hoof, A. van Rijn, L. Zwaak, D.J. Harris, M. O’Boyle, C. Warbrick, D. Gomien, C. Ovey, R. White, S. Trechsel, R. Clayton, H. Tomlinson, J.A. Frowein, W. Peukert, S. Stavros, L.G. Loucaides, J.-P. Costa, J. Herberg, A. Le Sueur and J. Mulcahy, F.G. Jacobs ir kiti. Minimi autoriai dažniausiai sistemiškai analizuoja visą Konvencijos 6 straipsnį, kartu kaip komentare analizuodami ir kitas Konvencijos teises, todėl Konvencijos 6 straipsnis, t.y. kartu ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies analizė, apsiriboja tik pagrindiniais teisės į teisingą teismą klausimais. Tuo tarpu kai kurie užsienio autoriai apsiriboja tik atskirais teisės į teisingą teismą aspektais, pavyzdžiui, A. Orakhelashvili, E. Voyiakis, J. Bröhmer, A.H. Robertson, J.G. Merills, G. Henry Schremers, A. Mowbray, M. Caplan Lee, M. Kloth, G. Letsas, E. Bates, Hazel Fox, Q.C., D. L. Jones ir kiti, kurie daugiausiai analizuoja teisės į teismą apribojimą valstybės arba parlamentinio imuniteto pagrindu.

Teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos klausimais užsienio literatūra nėra gausi. Minėtini būtų šie užsienio autoriai: E. Brems, D.J. Sullivan, Sadat-Akhavi, A. Seid. Doktrinoje dažniau sutinkami moksliniai tyrinėjimai apskritai tarptautinės teisės normų kolizijų, *jus cogens* normų bei tarptautinėje teisėje egzistuojančių teisės normų hierarchijos klausimų analize. Šiuo požiūriu žinomi J. Pauwelyn, D. Shelton, W. Jenks, E. Pranes, I. Seiderman, W. Karl bei H. Aufricht.

Apžvelgdami Lietuvos literatūrą disertacijoje analizuojamais teisės į teisingą teismą taikymo, teisės į teismą, slaptų agentų panaudojimo užtikrinant

konvencinę teisę į teisingą teismą klausimais bei Konvencijos teisių konkurencijos klausimais, galime konstatuoti, kad šie klausimai arba yra pakankamai mažai ir siaurai analizuoti, arba visai neanalizuoti. Taip pat praktiškai neanalizuoti ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų civilinio pobūdžio teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo sąvokų klausimai, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo aukštesnės instancijos teismuose aspektai, slaptų agentų panaudojimo užtikrinant teisę į teisingą teismą klausimas. Tuo tarpu Konvencijos teisių konkurencijos klausimas Lietuvos teisės mokslininkų apskritai nėra analizuojamas. Paminėtina Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja doc. dr. D. Jočienė⁴, pagrindinė Konvencijos ir kai kurių Konvencijos 6 straipsnio analizės autorė, nagrinėjanti tiek apskritai Konvencijos taikymo ir aiškinimo klausimus užsienio valstybių ir Lietuvos teisėje, tiek atskirus Konvencijos 6 straipsnio aspektus, kaip *teisingumo* aspektą, pernelyg ilgos proceso trukmės klausimą, Konvencijos 6 straipsnio taikymo ir aiškinimo klausimus, remiantis pralaimėtomis bylomis prieš Lietuvą bei Konvencijos 6 straipsnio, kaip apsaugančio socialines teises, klausimus. Taip pat verta paminėti ir šiuos autorius, kurie, nors ir pakankamai epizodiškai, tačiau nagrinėja Konvencijos 6 straipsnį arba apsiriboja tik tam tikrais šio straipsnio aspektais, arba tik šios teisės analize vertinant Lietuvos teisę. Tai prof. habil. dr. V. Vadapalas, prof. dr. S. Katuoka, dr. G. Goda, K. Čilinskas, dr. R. Jurka, E. Baltutytė, dr. V. Sinkevičius⁵.

⁴ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas. Vilnius: Eugrimas, 2001; Jočienė D. ir Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005; Jočienė D. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnio taikymas ir aiškinimas Lietuvos pralaimėtose bylose. [žiūrėta 2007-01-18]. <http://www.tm.lt/?item=stras_publ>; Jočienė D. Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos. [žiūrėta 2007-01-18]. <http://www.tm.lt/?item=stras_publ>; Jočienė D. Social Rights in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. Teisė. 2008, 66 (II).

⁵ Vadapalas V. Tarptautinės teisės. Vilnius: Eugrimas. 2006; Katuoka S. Policija ir žmogaus teisės. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras. 1998; Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė. 2000, 37; Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. Teisė. 2000, 36; Goda G. Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos. Teisė. 2006. 58; R. Jurka. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą. Teisės problemos, 2004 Nr. 2 (44); Čepas A., Ragauskas P., Jurka R. ir kiti. Žmogaus teisės Lietuvoje. - Vilnius, 2005; Jurkos R. daktaro disertacija „Liudytojo procesinių interesų apsauga baudžiamajame procese: problemos ir perspektyvos“. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008; Baltutytė E. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymo aspektas. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007; Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinė Jurisprudencija, LR Konstitucinio Teismo biuletenis. 2006, 2 (balandis-birželis).

Taigi, kaip matome iš pateiktų Lietuvos autorių darbų, teisės į teisingą teismą šiame moksliniame darbe analizuojami klausimai, t.y. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo problematika, autorės pasirinkti problemiški teisės į teismą aspektai iki šiol Lietuvoje nėra sulaukę išsamios ir detalios analizės. Tai yra autorės darbo tikslas. Šio darbo novatoriškumą taip pat lemia ir moksliniame darbe analizuojamas slaptų agentų, dalyvaujančių nusikalstamos veikos imitacijos modelio rėmuose, naudojimo, užtikrinant teisę į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, klausimas tiek analizuojant Teismo praktiką, tiek Lietuvos teisę, kuris, atsižvelgiant į naujausią Teismo praktiką, Lietuvos autorių analizuojamas nėra. Tuo tarpu teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos klausimai bei apskritai žmogaus teisių konkurencijos klausimai nėra sulaukę dėmesio ne tik Lietuvos, bet ir Europos autorių moksliniuose darbuose. Todėl tokia situacija, vertinant tiek užsienio, tiek Lietuvos doktriną, įgalino autorę imtis išsamiai ir detaliam analizuoti, jos nuomone, labiausiai probleminius ir aktualiausius teisės į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį aspektus, visų pirma, Teismo praktikos, o taip pat ir nacionalinės teisės atžvilgiu.

Manytina, jog iš dalies teisės į teismą bei provokavimo daryti nusikalstamą veiką užtikrinant teisę į teisingą teismą klausimų analizė, vertinant Lietuvos teisę bei praktiką šiais klausimais, darbui suteikia dar daugiau novatoriškumo. Ši analizė turės teigiamos įtakos keičiant ir papildant tam tikrus Lietuvos Respublikos teisės aktus ir teisingai formuojant Lietuvos teismų praktiką. Taip pat labai svarbu pastebėti, kad šio darbo analizė – tai ne tik itin gausi Teismo ir Komisijos praktikos analizė, bet ir pati naujausia praktika, t.y. iki 2009 m. kovo 26 d., atskleidžianti šios praktikos pokyčius bei tendencijas analizuojamose srityse.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Pagrindinis šio **darbo tikslas** – Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies kontekste iširti teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, šios teisės aktualiausius bei probleminius atvejus, tiek atsižvelgiant į Teismo šandieninę praktiką, tiek į pastaruoju metu Teismo spęstas bylas prieš Lietuvą bei atskleisti teisės į teisingą teismą apsaugos lygį kitų Konvencijos teisių kontekste.

Darbo tikslui pasiekti buvo suformuluoti šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, analizuojant civilinio pobūdžio teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo sąvokas, bei, analizuojant šios teisės taikymą administracinėse ir drausminėse bylose, pasiūlyti ir su taikymo apimtimi susijusių reglamentavimo problemų sprendimo būdą;
2. Išanalizuoti vieną svarbiausių teisės į teisingą teismą elementų – teisę į teismą bei nustatyti su šia teise Teismo praktikoje kylančias problemas;

3. Išanalizuoti aktualiausią su *teisingumo* elemento užtikrinimu susijusį aspektą - provokavimą daryti nusikalstamą veiką bei atskleisti šio klausimo Teismo praktikoje kylančias pagrindines problemas bei galimus Teismo praktikos trūkumus;
4. Įvertinti ir nustatyti Lietuvos teisėje ir praktikoje egzistuojančias teisės į teismą ir slaptų agentų naudojimo nusikalstamos veikos imitacijos modelio rėmuose teisinio reguliavimo bei taikymo problemas bei pasiūlyti tokių problemų sprendimo būdus;
5. Išanalizuoti ir nustatyti doktrinoje ir Teismo praktikoje galimus žmogaus teisių konkurencijos atvejų sprendimo metodus analizuojant sudėtinių teisės į teisingą teismą bei teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejus, bei nustatyti teisės į teisingą teismą apsaugos lygį ir jos vietą kitų Konvencijos teisių atžvilgiu.

Tyrimo objektas

Disertacijos tyrimo **objektas** – teisės į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, autorės nuožiūra, pasirinkti probleminiai aspektai. Šie probleminiai aspektai atskleidžiami per teisės į teisingą teismą taikymo apimtį, tam tikrus, autorės nuožiūra, pasirinktus teisės į teisingą teismą aktualiausius bei probleminius atvejus, sąlygotus Teismo praktika bei bylomis prieš Lietuvą, taip pat - teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos klausimus.

Būtina pabrėžti, kad autorė šiame darbe neanalizuoja visos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, kadangi ją sudaro pakankamai platus teisių spektras, kurių nebūtų įmanoma detaliam iširti vien dėl darbo apimties.

Antra, užsienio literatūra, analizuojanti teisės į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį yra ypač gausi.

Trečia, ne visi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies aspektai yra problemiški, todėl autorė apsiriboja tik tam tikrų teisės į teisingą teismą probleminių atvejų analize, kurie, jos nuomone, šiandien teisės į teisingą teismą kontekste yra aktualiausi tiek Teismo praktikoje, tiek Lietuvos teisėje, atsižvelgiant į naujausius Teismo priimtus sprendimus prieš Lietuvą.

Šio darbo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti plačiausiai tiriama Teismo ir, tiek, kiek reikalauja tyrimo apimtis, ankstesnės Komisijos praktika Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ribose, o siekiant visapusiškos teisės į teisingą teismą analizės, tam tikrais atvejais atskleidžiamas ir šios teisės santykis su kitais Konvencijos straipsniais. Lietuvos Respublikos teisės aktų bei nacionalinių teismų praktikos analizė iš esmės apsiriboja tik antrame disertacijos skyriuje analizuojamais klausimais, t.y. teisė į teismą ir provokavimas daryti nusikalstamą veiką, atsižvelgiant į neseniai priimtus Teismo sprendimus bylose prieš Lietuvą bei bylas, kurios greitu laiku bus

nagrinėjamos Teisme, kurie iškėlė nemažai reglamentavimo bei taikymo problemų. Atskirame skyriuje yra analizuojami doktrinoje praktiškai nenagrinėti teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejai bei galimi jų sprendimo būdai, išsamiai išanalizuojant šiuo klausimu esančią užsienio literatūrą bei darant atitinkamas išvadas dėl konkuruojančių teisių sprendimo būdų. Remiantis doktrina, atitinkamai analizuojama Teismo praktika, darant išvadas dėl Teismo pasirinktų sprendimo būdų, sprendžiant teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejus bei dėl teisės į teisingą teismą apsaugos lygio.

Tyrimo šaltiniai

Siekiant disertacijos suformuluoto tikslo bei tiriant šio darbo objektą, buvo naudojamos šiomis šaltinių grupėmis:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Komisijos praktika, o taip pat ir Teismo teisėjų atskirois nuomonėmis;
2. Tarptautinės viešosios teisės, žmogaus teisių teisės, administracinės, civilinės bei baudžiamosios teisės užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbai;
3. Lietuvos Respublikos teisės aktais;
5. Europos Tarybos dokumentais;
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

Pagrindinis disertacijos tyrimo šaltinis buvo Teismo ir Komisijos sprendimai analizuojamu klausimu, kadangi tai lėmė pats disertacijos pavadinimas bei tyrimo objektas ir tarptautinės viešosios teisės, žmogaus teisių teisės, administracinės, civilinės bei baudžiamosios teisės mokslininkų darbai.

Tyrimų praktinė reikšmė

Analizuojama Teismo praktika dėl teisės į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį dažnai yra nenuosekli, neretai pasirenkant ir *ad hoc* sprendimo būdą. O Teismo plačiai naudojama autonomiškų sąvokų aiškinimo teorija bei platus teisės į teisingą teismą sąvokų aiškinimas sąlygoja itin gausią Teismo praktiką analizuojamu klausimu. Atsižvelgiant į tai, kai kurių teisės į teisingą teismą sąvokų aiškinimas bei analizuojami teisės į teisingą teismą probleminiai atvejai patvirtina, kad tiek reglamentavimo, tiek taikymo lygmenyse vis dar kyla atitikimo Konvencijai ir Teismo praktikai problemų, dėl ko Lietuvai ateityje gali tekti pralaimėti ne vieną bylą Europos Žmogaus Teisių Teisme. Todėl šios disertacijos rezultatai galėtų būti panaudoti:

1. Lietuvos Respublikos teisės normoms, garantuojančioms teisę į teisingą teismą įvairiuose procesuose, tobulinti, kurti, tinkamai aiškinti, ypač

- administracinio proceso teisės ir operatyvinės veiklos srityje, o tokiu būdu būtų tinkamai vykdomi pagal tarptautinę sutartį priimti Lietuvos Respublikos įsipareigojimai;
2. Lietuvos teismų praktikai tinkamai formuoti, atsižvelgiant į nuolat beiškeičiančią Teismo praktiką šiuo klausimu, ypač administraciniame procese;
 1. Lietuvos teisės doktrinai vystyti disertacijoje analizuojamais klausimais, atsižvelgiant į tai, kad analizuojami teisės į teisingą teismą aspektai Lietuvos autorių darbuose yra minimi ir analizuojami tik epizodiškai;
 2. Dėstant studentams tarptautinę viešąją, žmogaus teisių teisę bei specialųjį kursą „Europos žmogaus teisių konvencija ir jos įgyvendinimas“, besigilinantiems į teisės į teisingą teismą teorinius bei praktinius aspektus, keliant teisėjams kvalifikaciją, rengiant mokomojo pobūdžio leidinius, o taip pat ir kiekvienam žmogaus teisių sritimi besidominčiam asmeniui, kadangi teisė į teisingą teismą yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, siekiant kasdien realizuoti kitas teises bei laisves.

Ginamieji disertacijos teiginiai

1. Šiandien egzistuojanti Teismo praktika Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies taikymo apimties požiūriu nebeatitinka Konvencijos teksto, todėl šiai problemai išspręsti galėtų būti priimtas Papildomas protokolai, tiesiogiai įtvirtinantis teisės į teisingą teismą taikymą administracinėse bei drausminio pobūdžio bylose. Esant dabartinei situacijai, valstybės Konvencijos dalyvės nebegali tinkamai įgyvendinti įsipareigojimų pagal Konvenciją teisės į teisingą teismą požiūriu dėl Teismo taikomo itin plataus Konvencijos sąvokų aiškinimo, be to, tokiu būdu iš dalies silpnėja ir pačios teisės veiksmingumas.

2. Teisės kreiptis į teismą apribojimai valstybės imuniteto pagrindu nėra proporcingi, kai siekiama realizuoti teisę kreiptis į teismą, esant *jus cogens* normos pažeidimui, priešingu atveju yra kvestionuojamas tokios *jus cogens* normos pobūdis ir jos vieta tarptautinės teisės normų hierarchijoje.

3. Siekiant kuo veiksmingiau kovoti su gerai organizuotais bei latentiniais nusikaltimais, Teismas turėtų laikytis nuoseklesnio praktikos formavimo slaptų agentų panaudojimo ir teisės į teisingą teismą užtikrinimo požiūriu, kadangi dabartinė Teismo ir Lietuvos praktika liudija, jog slaptų agentų naudojimas yra galimas, bet praktiškai sunkiai įmanomas. Tokiu būdu Teismas turėtų atsakyti į disertacijoje keliamus klausimus, t.y. visų pirma, aiškiai įvardijant, kokia sąvoka - policijos kurstymo ar provokavimo - turėtų būti naudojama apibrėžiant agento provokatoriaus veiksmus, apibrėžiant slaptų agentų dalyvavimo ribas, numatant anoniminių liudytojų naudojimo byloje gaires bei konstatuojant, ar Teismo praktikoje išvystyti kriterijai dėl slaptų agentų panaudojimo ir teisės į

teisingą teismą užtikrinimo yra alternatyvūs ar kumuliatyvūs, kad būtų tinkamai užtikrintos kaltinamojo teisės bei viešųjų interesų ar kitų asmenų teisių apsauga.

4. Nepaisant disertacijos apimtimi analizuotų pozityvių teisės į teisingą teismą reglamentavimo tendencijų, visiškam Lietuvos teisės atitikimui Konvencijoje įtvirtintai teisei į teisingą teismą būtina tobulinti šiuos teisės aktus – Civilinio proceso kodeksą, Operatyvinės veiklos įstatymą bei Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymą.

5. Esant sudėtinių teisės į teisingą teismą teisių ir teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejams, Teismas turėtų vadovautis šiais doktrinoje siūlomais kriterijais vertinant: sąveiką tarp konkuruojančių teisių ir jų siekiamą tikslą, teisės apribojimo laipsnį, kitų žmogaus teisių galimą apribojimą, konkuruojančių teisių saugomas vertybes, teisės periferijos ir branduolio aspektą, o taip pat, autorės nuomone, ir kiekybinį kriterijų, t.y. kelių asmenų teisių apribojimą gali sąlygoti prioriteto suteikimas vienai iš teisių. Tokiu būdu būtų pasiekta teisinga konkuruojančių teisių pusiausvyra, neproporcingai neapribojant nė vienos iš konkuruojančių teisių ir garantuojant vienodą Konvencijos teisių apsaugos lygį.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai bei literatūros sąrašas.

Pirmame skyriuje nagrinėjami aktualūs teisės į teisingą teismą taikymo klausimai. Atsižvelgiant į tai, kad teisė į teisingą teismą yra kompleksinė ir daugiasluoksnė teisė, šiame skyriuje, visų pirma, yra atskleidžiama teisės į teisingą teismą sąvoka. Atskleidžiant teisės į teisingą teismą taikymo problematiką, detaliam analizuojamos *civilinio pobūdžio teisės ir pareigos bei baudžiamojo kaltinimo sąvokos, baudžiamojo kaltinimo sąvokos* santykis su Konvencijos 7 str. įtvirtinta *nusikaltimo bei bausmės* sąvokomis. Vėliau, remiantis išanalizuotomis sąvokomis, gilinamasi į teisės į teisingą teismą taikymą administracinėse ir drausminio pobūdžio bylose, atskleidžiant šios teisės taikymo problematiką. Siekiant visapusiškai išdėstyti šios teisės taikymo klausimą, galiausiai analizuojamas šios teisės taikymas apeliacinėje ir kasacinėje instancijose. Analizuojamų klausimų analizei yra gausiai pasitelkiama Teismo ir Komisijos praktika, kadangi ji padeda atskleisti teisės į teisingą teismą įvairius taikymo aspektus, o taip pat - ir įvairūs Europos Tarybos dokumentai bei doktrina.

Antrame skyriuje nagrinėjami tiek Teismo praktikoje, tiek nacionalinėje teisėje šiandien aktualūs bei probleminiai teisės į teisingą teismą klausimai, t.y. teisė į teismą bei teisingumo elemento užtikrinimas bylose, kuriose buvo naudojami slapti agentai. Atsižvelgiant į tai, detaliam yra analizuojamas teisės į

teismą turinys, šios teisės santykis su teise į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, įvairūs šios teisės procesiniai apribojimai bei apribojimai imunitetų pagrindu. Šių klausimų analizei plačiai naudojama Teismo praktika bei doktrina. Tuo tarpu analizuojant Lietuvos teisėje kylančias su teise į teismą susijusias problemas, būtent, teisės kreiptis į teismą apribojimo valstybės imuniteto pagrindu, analizuojama tiek Teismo, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika bei nacionalinė teisė. Šiame skyriuje taip pat išsamiai analizuojamas teisės į teisingą teismą užtikrinimo klausimas naudojant slaptus agentus, todėl detaliam analizuojami Teismo praktikoje išsikristalizavę su šiuo klausimu susiję aspektai bei kylančios problemos. Atsižvelgiant į tai, kad šiandien Lietuvos teisėje kyla nemažai problemų, naudojant slaptus agentus nusikalstamos veikos elgesio modelio ribose, šis klausimas yra detaliam analizuojamas remiantis Lietuvos nacionaline teise bei praktika, atskleidžiant su jo taikymu bei reglamentavimu susijusias problemas.

Trečias skyrius skirtas teisės į teisingą teismą ir kitų žmogaus teisių konkurencijos klausimui. Siekiant visapusiškai jį išanalizuoti, visų pirma, detaliam aptariama doktrina, kurioje yra svarstomi įvairūs žmogaus teisių konkurencijos sprendimo būdai bei gilinamasi į Teismo praktiką šiuo klausimu. Remiantis ja, autorė išskiria praktikoje galimas Konvencijoje įtvirtintų teisių konkurencijos formas. Vėliau analizuojami sudėtinių teisės į teisingą teismą teisių ir teisės į teisingą teismą kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejai bei Teismo pasirinkti sprendimo būdai tokiems teisių konkurencijos atvejams spręsti.

Darbo metodologija

Darbo temai išnagrinėti ir atskleisti buvo naudojami įvairūs teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai, iš kurių pagrindiniai yra: loginis, sisteminės analizės, bylų bei dokumentų analizės bei lyginamasis. Pagalbiniai tyrimo metodai - lingvistinis, istorinis, teleologinis, aprašomasis bei pokalbio.

Išvados ir pasiūlymai

1. Teisė į teisingą teismą yra daugialypė ir kompleksinė teisė, kuri gali būti aiškinama plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Vienas iš svarbiausių teisės į teisingą teismą – *teisingumo* – elementas neturi baigtinio sąrašo teisių, todėl gali būti nuolat papildomas naujais elementais. Tokiu būdu stiprėja pačios teisės į teisingą teismą veiksmingumas. Teisės į teisingą teismą pobūdis yra dvilypis, kadangi teisei į teismą būdingas tam tikro lygio sąlygiškumas, o pačiam teisingumo elementui – absoliutumas. Konvencijos teisių hierarchijos sistemoje ji užima tokią pat vietą kaip ir kitos Konvencijos teisės, kurios nėra laikomos absoliučiomis.

2. Sąvokų *civilinio pobūdžio teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo* autonomiškumas lemia teisės į teisingą teismą taikymą administracinėse ir drausminio pobūdžio bylose. Platus *civilinio pobūdžio teisių ir pareigų* aiškinimas sąlygoja šios teisės užtikrinimą viešosios teisės srityje, kai valstybė veikia nebūtinai kaip civilinės teisės subjektas, todėl civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ryšys su privatine teise tampa praktiškai nebematomas. Atsižvelgiant į tai, jog civilinio pobūdžio teisėmis ir pareigomis yra teisės kylančios iš socialinio draudimo apsaugos, socialinės pagalbos, iš dalies valstybės tarnybos sričių bei administracinių ir drausminių teisinių santykių, Teismas artėja prie labai apibendrintos civilinio pobūdžio teisių ir pareigų sąvokos koncepcijos, siekdamas nedaryti skirtumo tarp teisių, kylančių ir privatinės ar viešosios teisės. Todėl manytina, kad Teismas turėtų atsisakyti privatinės teisės pagrindo. Šiandien Teismo *suformuota praktika civilinio pobūdžio teisių ir pareigų pagrindu leidžia taikyti Konvencijos 6 str. 1 d. garantijas visoms nacionalinėje teisėje egzistuojančioms teisėms ir pareigoms, kylančioms tiek iš privatinės, tiek iš viešosios teisės dėl kurių kyla ginčas ir kurio baigtis turi tiesioginės lemiamos įtakos tokioms teisėms ir pareigoms, išskyrus aiškiai Teismo išvardintas sritis*. Tuo tarpu platus ir dažnai nenuoseklus *baudžiamojo kaltinimo* sąvokos aiškinimas Teismo praktikoje lemia itin platų teisės į teisingą teismą taikymą administracinių teisės pažeidimų bei drausminių nusižengimų bylose. Teismo vertinami kriterijai tokių kategorijų bylose patvirtina jų trūkumus, kadangi tiek pats teisės pažeidimo pobūdis, tiek skiriama bausmė už tokį teisės pažeidimą turi skirtingas teises pasekmes. Todėl dažnai tokio pobūdžio bylose yra garantuojamas tik dalinis teisės į teisingą teismą užtikrinimas.

Atsižvelgiant į tai, kad šiandien teisės į teisingą teismą taikymas yra neišvengiamas administracinėse ir drausminėse bylose bei, siekiant užtikrinti valstybių įsipareigojimų apimtį bei jų veiksmingą vykdymą, o taip pat ir šios teisės veiksmingesnį realizavimą asmenų atžvilgiu, siūlytume svarstyti

galimybę priimti Papildomąjį protokolą, reglamentuojantį teisės į teisingą teismą realizavimą administracinėse ir drausminėse bylose:

Kai yra sprendžiamas asmens [civilinio pobūdžio] teisių ir pareigų ar jam pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimas administracinėse ir drausminėse bylose, toks asmuo turi teisę, kad teismas ar kita kompetentinga institucija teisingai ir per įmanomai trumpiausią laiką išnagrinėtų bylą [...].

3. *Golder v. United Kingdom* išplėtota neatskiriamų apribojimų doktrina lėmė teisės į teismą sąlygiškumą, t.y. galimybę ją apriboti, remiantis Teismo praktikoje išvystytais kriterijais. Analizuota Teismo praktika patvirtino, kad Teismas yra linkęs apriboti teisę į teismą, nei kištis į tarptautinėje teisėje kelis šimtmečius egzistuojančius viešosios tarptautinės teisės principus, kaip parlamentinį ir valstybės imunitetus, kuriuos tarptautinė bendrija visuotinai pripažįsta ir gerbia. Autorė nepritaria šiandieninei Teismo praktikai dėl teisės į teismą apribojimo, remiantis valstybės imunitetu, kadangi tokia Teismo pozicija ne tik kvestionuoja *jus cogens* normos pobūdį ir jos vietą tarptautinės teisės normų hierarchijoje, bet ir sąlygoja išvadą, kad valstybės imunitetas, kaip tarptautinė teisės norma, bent jau civilinėse bylose gali būti laikoma aukštesne, nei *jus cogens* norma, nors tai prieštarauja 1969 m. Vienos konvencijai „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“. Todėl remiantis tokia Teismo praktika, teisės į teismą apribojimas šiuo pagrindu visuomet yra laikomas proporcingu netgi tuomet, jei nėra kitų teisinių gynybos priemonių ir kai siekiama realizuoti teisę kreiptis į teismą dėl tarptautinėje bendrijoje visuotinai pripažintos *jus cogens* normos pažeidimo. Atsižvelgiant į tai, manytume, kad Teismas neturėtų daryti skirtumo dėl *jus cogens* normos pobūdžio baudžiamosiose ir civilinėse bylose sprendžiant *jus cogens* normos ir valstybės imuniteto normos santykį, o esant absoliučių žmogaus teisių pažeidimams, Teismas turėtų pateisinti valstybės imuniteto apribojimą nepriklausomai nuo to, ar tokios žmogaus teisės užtikrinimo klausimas iškyla civilinėje ar baudžiamojoje byloje.

4. Egzistuojanti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika teisės į teismą apribojimo valstybės imuniteto pagrindu leidžia daryti išvadą, kad šiandien Lietuvos teisėje galioja modifikuota absoliutaus valstybės imuniteto forma su darbo teisiniais santykiais susijusiose bylose, nors *expressis verbis* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad Lietuvos Respublika laikosi riboto valstybės imuniteto doktrinos. Tokia padėtis kelia nemažai problemų pirmiausiai asmenims, siekiantiems realizuoti teisę į teismą darbo bylose su užsienio elementu, o taip pat tokios imuniteto formos taikymas stipriai apriboja teisės kreiptis į teismą užtikrinimą minėtose bylose. Todėl atsižvelgiant į tai, bei į šiandien daugelio valstybių praktiką, kurioje yra vis plačiau taikoma riboto valstybės imuniteto doktrinos forma, Civilinio proceso kodekse turėtų būti

įtvirtinta teisės norma apibrėžianti valstybės imuniteto doktrinos formą, t.y. riboto imuniteto, arba Lietuva turėtų prisijungti prie 1972 m. Europos konvencijos „Dėl valstybės imuniteto“.

5. Teismo praktika dėl slaptų agentų panaudojimo byloje nėra pakankamai aiški ir nusistovėjusi, o tai kelia nemažai problemų, garantuojant veiksmingą teisę į teisingą teismą. Remiantis Teismo praktika, autorės išskirtų keturių kriterijų – slaptų agentų dalyvavimo ribos, įrodymų, gautų, panaudojus slaptus agentus, panaudojimas byloje, galimybė teisme ginčyti provokavimo klausimą bei šalių lygiateisiškumo ir rungtyniško proceso principai - sprendžiant teisės į teisingą teismą užtikrinimo klausimą, o ypač slaptų agentų dalyvavimo ribos bei šalių lygiateisiškumo bei rungtyniško proceso principų kriterijų taikymas konkrečioje byloje yra pakankamai neaiškus. Atsižvelgdami į tai, manytume, kad Teismas, visų pirma, turėtų aiškiai pasisakyti dėl terminų naudojimo, apibrėždamas agento provokatoriaus veiksmus, tokiems veiksmams apibrėžti pasirinkdamas provokavimo sąvoką. Kazuistinė Teismo praktika taip pat neleidžia daryti išvados, ar išskirti kriterijai yra alternatyvūs, ar jų visuma sąlygoja teisės į teisingą teismą pažeidimą, todėl manytume, kad visų kriterijų visuma turėtų būti vertinama net ir tuo atveju, jei būtų pripažinta, jog asmuo daryti nusikalstamą veiką nebuvo išprovokuotas. Be to, manytume, kad Teismas kaip dar vieną papildomą kriterijų vertinant teisės į teisingą teismą pažeidimą turėtų vertinti ir paties asmens – subjekto - išprovokuoto padaryti nusikalstamą veiką, profesijos faktorių. Anoniminio liudytojo statuso suteikimas slaptiems agentams bei įslaptintos informacijos panaudojimas byloje kelia itin daug problemų užtikrinant teisę į teisingą teismą, todėl, besiremiami dabartine Teismo praktika, manytume, kad slaptų agentų panaudojimas yra galimas, bet praktikoje sunkiai įmanomas. Anoniminių liudytojų parodymų panaudojimo byloje turėtų būti atsisakyta, nebent būtų sudaryta galimybė patikrinti jų patikimumą, o įslaptintos informacijos panaudojimas turėtų būti galimas tik išskirtiniais atvejais, užtikrinant teisingą konkuruojančių teisių pusiausvyrą.

6. 2008 m. Europos Žmogaus Teisių Teisme priimti sprendimai bylose prieš Lietuvą dėl slaptų agentų taikymo nusikalstamos veikos imitavimo modelio ribose atskleidė tiek anksčiau, tiek dabar galiojančių su NVIM susijusių teisės aktų reglamentavimo ir taikymo problemas. Priimti Operatyvinės veiklos bei Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymai išsprendė nemažai šioje srityje susijusių reglamentavimo problemų, o šiandieninė Lietuvos teismų praktika atitinka galiojančią Teismo praktiką. Visgi, nepaisant tokių teigiamų poslinkių šioje srityje, siūlytume:

- Svarstyti doktrinoje keliamą galimybę atsisakyti Operatyvinės veiklos

įstatyme nusikalstamos veikos imitacijos modelio termino, pritaikant slapto agento/tyrėjo terminą;

- Pakeisti Operatyvinės veiklos įstatymo 12 str. 1 d., numatant, kad teisė sankcionuoti NVIM išimtinai priklauso teismams (atitinkamai suteikiant jo vykdymo kontrolę taip pat teismams, pakeičiant šio įstatymo 21 str.);
- Papildyti Operatyvinės veiklos įstatymą, numatant, *jog nustojus taikyti NVIM, asmuo turi būti informuotas apie jo atžvilgiu taikytą modelį.* Tokiu būdu būtų užtikrinta veiksminga asmens teisė kreiptis į teismą, nes kitaip teisė į teismą yra iliuzinė;
- Svarstyti galimybę papildyti Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo 15 str. 3 d., praplečiant teisę susipažinti su išslaptinta medžiaga ir kitiems proceso dalyviams, pavyzdžiui, liudytojams.

7. Nepaisant tarptautinėje teisėje paplitusios galiojančios žmogaus teisių priklausomumo ir nedalomumo doktrinos, užsienio teisės mokslininkai visiškai neneigia žmogaus teisių hierarchijos egzistavimo galimybės, o, remiantis pačia Konvencija bei Teismo praktika, neneigtina ir Konvencijos teisių ir laisvių sąlyginio pobūdžio hierarchija. Remiantis Teismo praktika, išskirtini šie sudėtinių teisės į teisingą teismą teisių bei teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejai, remiantis *ratione personae bei ratione materiae* kriterijais, o taip pat ir vidinio bei išorinio pobūdžio konkurencijos atvejai.

8. Remiantis išanalizuota doktrina, sprendžiant žmogaus teisių konkurencijos atvejus, išskirtini šie kriterijai: 1) sąveikos tarp konkuruojančių teisių ir jų siekiamo tikslo vertinimas, 2) teisės apribojimo laipsnis, 3) kitų žmogaus teisių galimas apribojimas, 4) konkuruojančių teisių saugomos vertybės bei 5) teisės periferijos ir branduolio vertinimas. Papildomai, autorės nuomone, galima išskirti ir kiekybinį kriterijų, t.y. kelių asmenų teisių apribojimą gali sąlygoti prioriteto suteikimas vienai iš teisių. Tokių metodų visuma turėtų padėti rasti teisingą ir pagrįstą pusiausvyrą tarp konkuruojančių teisių, kai vienai iš jų yra suteikiamas prioritetas, tačiau neproporcingai neapribojant kitos. Analizuota Teismo praktika paliudija, kad Teismas, netiesiogiai ar tiesiogiai sprenddamas teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejus, vertina kai kuriuos doktrinoje pateiktus kriterijus kaip konkuruojančių teisių tikslą, tokio- mis teisėmis ginamas vertybes ir netgi atsižvelgia į kitų tokioje konkurencijoje dalyvaujančių teisių apsaugos klausimą. Tačiau Teismas dažnai apsiriboja vieninteliu kriterijumi - konkuruojančių teisių apribojimo lygiu. Teisės į teisingą teismą ir kitų Konvencijos teisių konkurencijos atvejai papildo pirmąją šio

darbo išvada, kad teisė į teisingą teismą yra teisė, kuriai garantuojamas toks pat apsaugos lygis kaip ir kitoms Konvencijos sąlyginėms teisėms.